

יצחק מאיר

מנכ"ל איגוד ערים לאיכות הסביבה
שומרון

ציטוט מומלץ

מאיר י. 2015. כיצד יש לטפל
במפגעים הסביבתיים הנגרמים
מהמציאות הגאופוליטית ביהודה
ושומרון? *אקולוגיה וסביבה* 6(4):
341-339.

בעירת פסולת בקיבוצ | באדיבות איגוד ערים לאיכות הסביבה שומרון

כיצד יש לטפל במפגעים הסביבתיים הנגרמים מהמציאות הגאופוליטית ביהודה ושומרון?

נקודת מבט

גיליון חורף 2015 / כרך 6(4)

20 בדצמבר, 2015

האם קיים עוד מקום בעולם שמעורבות להגנת הסביבה ולמניעת זיהומים ומחלות נחשבת בו לא לגיטימית? האם ייתכן שבמאה ה-21 כל זעקה להצלת החי והצומח תיחשב לא תקינה מבחינה פוליטית?

הכול יודעים כי קיים פער בין המצב הסביבתי בהתיישבות הישראלית ברחבי יהודה ושומרון לבין המצב ברשות הפלסטינית, אולם על הניסיונות לגשר על הפער הזה המידע כמעט חסוי. בעוד ההתיישבות הישראלית פועלת על פי קריטריונים ותקנים המקובלים במדינת ישראל, בתחומי הרשות הפלסטינית המפתח לפתרונות סביבתיים נעוץ אך ורק ברמת התקצוב של המדינות התורמות והאינטרסים שלה לשמר מצב של "מסכנות".

הפער בניהול הסביבתי בין ישראל לרשות הפלסטינית הושפע גם מהקונפליקט הלאומי לאורך התקופות בדרכים שונות. הניסיון מראה כי שיטת הפעולה המיטבית היא ניהול סביבתי רחב ראייה בהיבט אזורי תוך עידוד שותפויות לפתרונות סביבתיים ברמה המקומית.

לאזור יהודה ושומרון יש מספר מאפיינים ייחודיים, המשפיעים על המצב הסביבתי בו ואף על האזורים המיושבים בצפיפות בשפלה, במישור החוף המרכזי ובאזורי ההר הסמוכים מצפון ומדרום:

- רגישות הידרולוגית גבוהה לזיהום מי תהום;
- היעדר גבולות ברורים;
- קיטוע חריף של השטח והיעדר רצף טריטוריאלי הן אצל הישראלים הן אצל הפלסטינים;
- צפיפות אוכלוסין גבוהה בצד הפלסטיני;

- הבדלים ניכרים ברמת החיים וביכולת הניהול הסביבתי של הפלסטינים והישראלים.

מבין כל הסוגיות הסביבתיות בולטת הסכנה לזיהום אקוות ההר – מאגר מי התהום העיקרי של ישראל. האזור ההררי בנוי ברובו סלעי גיר ודולומיט קשים וקרטניים, שהם אזור ההזנה העיקרי של האקווא. סכנת הזיהום הנגרמת מהרגישות ההידרולוגית, מוגברת על-ידי פיתוח מואץ במגזר הישראלי ובמגזר הפלסטיני. על כן, ניהול סביבתי אזורי חוצה גבולות (גבולות תרבותיים, מנהליים, פוליטיים וגאוגרפיים) הוא הכרח מדי [3].

בהתיישבות הישראלית ביהודה ושומרון נעשה הניהול הסביבתי ברמה הלאומית בעיקר על-ידי המשרד להגנת הסביבה, וניהול תשתיות מים וביוב על-ידי משרד התשתיות הלאומיות, האנרגיה והמים, רשות המים ומשרד הבריאות. עיקר הניהול הסביבתי הישראלי מתבצע ברמה המקומית על ידי שני איגודי ערים לאיכות הסביבה בשומרון וביהודה.

את הניהול הסביבתי הפלסטיני מבצעות הרשות הסביבתית הפלסטינית ורשות המים הפלסטינית. מימון תשתיות סביבתיות, כגון אתרי טיפול בפסולת, מתקני טיפול בשפכים (מט"ש) ותשתיות ביוב מגיע כולו מהמדינות התורמות. אף על פי שאין בעיית תקציב להקמת תשתיות סביבתיות, ישנה בעיה ביישום, בתפעול ובעיקר במוטיבציה לשיפור המצב.

את התיאום בין מדינת ישראל והרשות הפלסטינית בהיבט הסביבתי מבצעים המשרד להגנת הסביבה והמנהל האזרחי ליהודה ושומרון באמצעות קמ"ט איכות הסביבה. המנהל האזרחי אחראי גם על התכנון הפיזי. מימון תשתיות סביבתיות בתחום הטיפול בשפכים מבוצע בהתיישבות הישראלית ביהודה ושומרון כפי שהוא מבוצע בישראל – על-ידי הרשויות המקומיות בסיוע המדינה, בעיקר בהלוואות, ולעתים גם במענקים. במגזר הישראלי ביהודה ושומרון מממנים יזמים פרטיים את מתקני הטיפול בפסולת. המגבלה העיקרית לקידום תשתיות סביבתיות במגזר הישראלי היא תקציבית. ניהול סביבתי ביהודה ושומרון מתבצע מאז חתימת הסכמי הביניים ב-1995 (הסכמי 'אוסלו ב'), וביתר שאת משנת 2000, בתנאי קונפליקט לאומי מתמשך ובתנאים של התנגשויות אלימות בעצימות משתנה לאורך כל שנות הסכם הביניים. ניהול סביבתי בתנאים אלה נתון למגבלות השטח, דהיינו לחלוקה האדמיניסטרטיבית ולהתרחשויות היום-יומיות בו, בעיקר בהיבט הביטחוני. מגבלות אלה חלות על תושבי האזור, כמו גם על נציגי המאסדרים הסביבתיים, בעיקר המשרד להגנת הסביבה. כתוצאה ישירה מהתמשכות הקונפליקט נגרמו מפגעים סביבתיים, ויש קושי להקים תשתיות סביבתיות בשני הצדדים. המצב הוחמר בייחוד בתחומים של זיהום המים וניהול הפסולת [3]. מניתוח המקרים המתוארים בדו"ח מפגעים לשנת 2015 של איגוד ערים לאיכות סביבה – שומרון [1] שעיקרם מובא בטבלה 1, ניתן להגדיר כיצד ניתן לטפל, גם במצב הנוכחי של קונפליקט, במזעור המטרדים ואף להביא לשינוי לטובה בניהול הסביבתי:

- קבלת החלטה על-ידי ממשלת ישראל שתגדיר את החשיבות של הגנת הסביבה באזורי יהודה ושומרון, ושכלול ניתוק בין צורכי הסביבה לבין פתרון לסכסוך והסדר הקבע. החלטה על מדיניות של מניעת מטרדים חוצי גבולות באמצעות פתרונות משותפים ולא מופרדים (כגון מערכות אזוריות משותפות לטיפול בשפכים ובפסולת).
- קביעת קריטריונים ברורים לאיכות הסביבה הנדרשת כמקובל במדינת ישראל הריבונית. כמקובל בעולם במקרים של מטרדים חוצי גבולות, במצב של פערים בין המדינות נושאת המדינה החזקה באחריות למניעת מטרדים [2]. אין לאפשר למדינות התורמות לממן פתרונות הנותנים מענה ברמה סביבתית נמוכה מזו המקובלת בישראל ובאיחוד האירופי.
- מתן לגיטימציה ליישום מיזמים משותפים מקומיים (בין מועצות, בין יישובים ישראליים וכפרים פלסטיניים) ללא מעורבות הדרג הפוליטי.
- קבלת העיקרון שעבור מימון ההוצאות בגין טיפול סביבתי של הפלסטינים (באופן הוגן) ניתן להשתמש בכספי המע"מ המועברים מדי חודש ממדינת ישראל לרשות הפלסטינית.

טבלה 1. חקרי מקרה של מפגעים סביבתיים בשומרון בשנת 2014-2015

סוג המפגע	מיקום	תיאור הפגיעה הסביבתית	הסיבה הניהולית
הקמת מחצבת אבן	מחצבת טריפי - בין עפרה לדיר דבואן	אפשרה הקמת המחצבה, אף על פי שלפני למעלה מעשור נדחתה היחמה בהליכי התכנון. פגיעה באזור ההזנה של אקוות ההר ובתושבים סמוכים - פלסטינים (דיר דבואן) וישראלים (עפרה)	ויתור על הקריטריונים הנהוגים בשלבי התכנון על-ידי "הזת" המפגע לאזור B, שהתקנות הסביבתיות לא חלות בו
זרימת שפכים גולמיים	ואדי חרמיה (מצפון לג'ילזון וביר זית)	זיהום כבד באזור ההזנה של אקוות ההר	דחיות וגרירת רגליים במציאת פתרון של מט"ש קבוע בסיוע המדינות התורמות
הקמת מטמנה פלסטינית	סמוך לצומת רימונים וצמוד לשמורת נחל מכון	הטמנת פסולת בניגוד למדיניות המשרד להגנת הסביבה, פגיעה בערכי טבע ובשמורת טבע ואי-שוויון בין אוכלוסיות	הליך אישור לקוי ומיקום פוגעני סביבתי, כתוצאה מהתניות של הבנק הגרמני המממן את המיזם, שישראל הסכימה להן
תפקוד לקוי של מט"ש	מט"ש אל בירה	זרימת ביוב גולמי לוואדי מכמש וממנו לנחל מרת (ואדי קלט), ונזק כבד לשמורה ולערכי הטבע שבה	אף על פי שהמט"ש בתחום האחריות של המנהל האזורי (אזור C), לא הועברה התחזוקה שלו לגורם מקצועי ישראלי
עשרות מטמנות פסולת הבערות לסירוגין	בכל המרחב	נזק נשימתי בריאותי, מטרדי ריח ועשן, תשטיפים מזהמים	חוסר אכיפה
התפשטות מחלת הלישמניה (שושנת ירח)	יישובים במערב השומרון וכפרים פלסטיניים	העברת המחלה על-ידי שפני הסלע חבושי חול (מסוג Phlebotomus)	תוצאה של היבטים שונים של חוסר בניהול סביבתי מקיים: קיטוע גאוגרפי, חוסר טיפול במצבורי סלעים, תכנון לקוי של מכשול התפר
אי-הקמת מתקנים חדשים לטיפול בשפכים ובמערכות מים ואי-שדרוג מתקנים ישנים אזוריים ומקומיים	עפרה עם הכפר עין יברוד ועוד; אלקנה, ריחן, חנינית ושבי שומרון עם דיר שרף, ביתוניה עם בית חורון ועוד	זיהום משפכים של נחלים ואקוות ההר	אי-תפקוד של ועדת המים המשותפת (JWC), אי-ביצוע פתרונות משותפים

טבלה 1

חקרי מקרה של מפגעים סביבתיים בשומרון בשנת 2014-2015

לסיכום – במקרים שונים מתקיימת מחוץ לאזור הזרקורים מגמה של מציאת פתרונות משותפים מקומיים. כאשר השכנים הישראליים והפלסטינים מגיעים למצב של מצוקה במציאת פתרונות לצרכים סביבתיים מדיים, השיתוף אד-הוק אפשרי. כך, למשל, הפסולת של העיר אל בירה טופלה עד לא מזמן על-ידי איגוד ערים לאיכות סביבה שומרון יחד עם פסולת מהמועצה האזורית מטה בנימין, הכפר חירבת סלמן חובר למאסף הביוב של יישובי נחל קנה, וישנן דוגמאות נוספות. זאת הוכחה שניתן לבצע פתרונות סביבתיים משותפים גם בתנאי קונפליקט.

ממשלת ישראל נדרשת לגישה חדשה שתאמץ טיפול במפגעים ביהודה ושומרון מתוך אחריות למניעת נזקים לנו ולדורות הבאים. יש לתכנן תכנית-אב חדשה שתכלול אבני דרך ליישום פתרונות בתחומי הטיפול בשפכים, במים ובפסולת על-ידי שיתוף במקום ניתוק (בעדיפות לשיתוף פעולה של כלל הצדדים בהכנתה). התכנית תחייב את כלל הגורמים העוסקים בתיאום בין אזורי יהודה ושומרון למדינת ישראל. עזרת המדינות התורמות חשובה מאוד למימון התשתיות הנדרשות, אולם אסור ששיקולים פוליטיים שלהן יכתיבו את סדרי העדיפויות ואת הצרכים.

זרימה נמשכת של ביוב לצדי כביש 465 בגב ההר / באדיבות איגוד ערים לאיכות הסביבה שומרון

מקורות

1. דו"ח מפגעים – 7/2015. 2015. איגוד ערים לאיכות הסביבה שומרון.
2. לוי נ. 2009. ניהול סביבתי חוצה גבולות בתנאי אי שוויוניות (עבודה לקבלת תואר דוקטור).

ירושלים: האוניברסיטה העברית בירושלים.

3. לוי נ (עורך). 2012. מצב איכות הסביבה ביהודה ושומרון, קובץ מאמרים. איגוד ערים לאיכות הסביבה יהודה ואיגוד ערים לאיכות הסביבה שומרון.